

Warszawa, dnia 10 stycznia 2019 r.

KMP.571.6.2016.AO

Raport
Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z rewizytacji Aresztu Śledczego w Lublinie
(wyciąg)

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania* (dalej: OPCAT), przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 20 – 22.08.2018 r., *Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur* (zwany dalej: KMPT lub Mechanizm) przeprowadził rewizytację Aresztu Śledczego w Lublinie (zwany dalej: Aresztem, placówką lub jednostką).

W skład zespołu wizytującego wchodziło: Przemysław Kazimirski i Michał Żłobecki (prawnicy), Aleksandra Osińska (psycholog) oraz Maciej Augustyniak, prezes Fundacji *Polska bez barier* – ekspert KMPT (wyniki jego ekspertyzy zostały włączone w treść Raportu).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzenie sposobu traktowania osadzonych przebywających w placówce, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawienie rekomendacji właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków osób pozbawionych wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych. Podczas wizytacji sprawdzono w szczególności stan realizacji zaleceń KMPT wydanych w następstwie poprzedniej wizytacji, która miała miejsce w dniach 15 – 16 marca 2016 r.

W ramach wizytacji dokonano następujących czynności:

– przeprowadzono rozmowę na temat funkcjonowania jednostki z dwoma Zastępcami Dyrektora Aresztu – z mjr Anetą Uniłowską-Dymel i ppłk Jackiem Sankowskim oraz innymi funkcjonariuszami wizytowanej jednostki penitencjarnej;

- dokonano oglądu terenu oraz pomieszczeń jednostki, w tym m.in.: cel mieszkalnych, świetlicy, łaźni, sali widzeń, celi zabezpieczającej, pól spacerowych, celi izolacyjnej, cel dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami ruchowymi;
- przeprowadzono na osobności indywidualne rozmowy z wybranymi osadzonymi;
- zapoznano się z dokumentacją jednostki.

W toku wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną. Dokonane w ten sposób ustalenia przedstawiciele KMPT przekazali Zastępcom Dyrektora Aresztu, a także wysłuchali ich uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji poddano analizie nagrania z zastosowania środków przymusu bezpośredniego wobec kilku z osadzonych oraz przeanalizowano pozostałą dokumentację dotyczącą funkcjonowania jednostki.

W przedmiocie zainteresowania Mechanizmu każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: traktowanie osadzonych przez funkcjonariuszy i współosadzonych, kwalifikacje personelu, prawo do informacji, prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym, prawo do ochrony zdrowia, prawo do praktyk religijnych, warunki bytowe, oddziaływania kulturalno-oświatowe, dostęp do mechanizmu skargowego. W niniejszym Raporcie uwzględniono jedynie te obszary, które w ocenie przedstawicieli KMPT wyróżniają jednostkę na tle pozostałych oraz te, które wymagają poprawy. Raport zawiera ponadto sygnalizowane problemy o charakterze systemowym, wymagające zmiany obowiązującego prawa lub praktyki jego stosowania.

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. osadzeni, funkcjonariusze) lub organizacja, która przekazała KMPT informację nie może ponieść jakiejkolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiejkolwiek sankcji przeciwko jakiejkolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiejkolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób.

3. Charakterystyka jednostki

Lubelska jednostka penitencjarna jest aresztem śledczym przeznaczonym dla tymczasowo aresztowanych kobiet i mężczyzn, a także skazanych mężczyzn i kobiet

odbywających karę po raz pierwszy. W Areszcie funkcjonuje także ośrodek diagnostyczny służący do przeprowadzania badań psychologiczno – penitencjarnych osadzonych. Ponadto, zgodnie z zarządzeniem Dyrektora Generalnego Służby Więziennej Nr 30/15 z dnia 1 lipca 2015 r. zakład jest jednostką przeznaczoną m.in. dla tymczasowo aresztowanych mężczyzn poruszających się na wózku.

4. Stan realizacji zaleceń wydanych w następstwie wizytacji jednostki przez Mechanizm w dniach 15-16 marca 2016 r.

1. Dostosowanie cel mieszkalnych oraz pomieszczeń wspólnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, zgodnie ze standardami zawartymi w treści Raportu – częściowo zrealizowane

Pomimo przeprowadzonej w AŚ w Lublinie modernizacji, nie zapewniono pełnego dostosowania jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Na terenie Aresztu znajdują się trzy cele przeznaczone dla osób z niepełnosprawnością ruchową, które wymagają pewnej poprawy, aby były w pełni przystosowane do potrzeb tego typu osadzonych. Wejścia do cel są zbyt wąskie – mają szerokość 80 cm (prawidłowa wartość to min. 90 cm). Specyfika piętrowego łóżka ogranicza możliwość samodzielnego przesiadania się na łóżko i wymaga odpowiedniej asysty (ograniczenie przestrzeni nad głową przez górne łóżko). System przyzywowy umieszczony jest przy drzwiach wejściowych na wysokości od 150 cm (prawidłowa wysokość to od 80 do 120 cm). Takie umiejscowienie przycisku alarmowego powoduje, iż jest on niedostępny dla osadzonych przebywających w swoich łóżkach. W dniu wizytacji także wieszaki w celach umieszczone były zbyt wysoko (199 cm i 210 cm). Dostęp do muszli ustępowej jest ograniczony przez niekiedy źle przykręconą poręcz – po zastosowaniu prawidłowej poręczy składanej, właściwa wysokość montażu uchwytów wynosi 75-90 cm i powinny być one umieszczone 40 cm od osi muszli. Lustro powinno być zamontowane od wysokości umywalki (dolna krawędź) do min. 200 cm (licząc od podłogi). Zastosowana jest także nieodpowiednia bateria, która może być trudna w użyciu dla osób z niepełnosprawnością rąk.

Łazienka położona jest na tym samym poziomie co cele z udogodnieniami, prysznic w niej wydzielone mają prawidłową powierzchnię. Włącznik wody umieszczony jest za plecami osoby biorącej prysznic, a bariereki umieszczone pionowo nie są składane. Mechanizm zaleca przesunięcie ściany działowej pomiędzy toaletą a prysznicem w taki sposób, aby możliwe było umieszczenie krzesła prysznicowego na przesuniętej ścianie. Modernizacja ta

spowoduje także pełniejszą funkcjonalność, gdyż na tą chwilę dostęp do muszli ustępowej ze składanymi barierkami znajduje się tylko z jednej strony. Przedstawiciele KMPT rekomendują także montaż większego sitka prysznicowego oraz słuchawki prysznicowej, zwiększenie czasu przeznaczonego na kąpiel, montaż odpowiednich poręczy, zakup wózka kąpielowego oraz umieszczenie w łazienkach krzeseł z podłokietnikami, umożliwiającymi oparcie się i stabilizację podczas kąpieli.

W kwestii dostosowania pozostałych pomieszczeń i przestrzeni wspólnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, sytuacja wygląda następująco:

- dostęp do ambulatorium możliwy jest jedynie po przebyciu schodów, co poważnie utrudnia możliwość skorzystania z pomocy medycznej osadzonym z ograniczoną sprawnością ruchową; drzwi do świetlicy, w której odbywają się również nabożeństwa, mają szerokość 80 cm (prawidłowa to 90 cm), a próg umieszczono na wysokości 3 cm (maksymalna dopuszczalna to 2 cm). Niedotrzymanie w/w norm skutkować może niedostępnością pomieszczenia dla osób poruszających się na wózkach;

- drzwi wejściowe na place spacerowe mają szerokość 80 cm (prawidłowa to 90 cm), a próg ma wysokość 4 cm (maksymalna dopuszczalna to 2 cm);

- pomieszczenie do widzeń intymnych nie posiada udogodnień dla osób z niepełnosprawnością ruchową. Sugerowane jest zwiększenie powierzchni, wymiana łóżka i polepszenie dostępności łazienki;

- pomieszczenie ze stanowiskiem komputerowym z dostępem do Skype i BIP nie jest dostępne dla osób mających problem z samodzielnym poruszaniem się, ze względu na usytuowanie go w miejscu, do którego prowadzą jedynie schody;

- dostęp do ośrodka diagnostycznego nie jest zapewniony dla osób z niepełnosprawnością ruchową (żadna z cel również nie jest dostosowana do potrzeb tego typu osadzonych);

- dostęp do sali wokand odbywa się wyłącznie po przebyciu schodów, co nastręcza problemów w uczestnictwie w rozprawach osadzonych z ograniczoną sprawnością ruchową;

- poczekalnia jest niedostępna dla osób z niepełnosprawnościami poruszających się na wózku;

- toaleta dla osadzonych w sali widzeń nie posiada udogodnień dla osób z niepełnosprawnością ruchową;

- większość schodów na terenie jednostki nie jest oznaczona kontrastowo, często brakuje też poręczy po obu stronach biegu schodów;

- zarówno na terenie jednostki, jak i przed nią nawierzchnia jest nierówna. Poruszanie się ciągam komunikacyjnymi o złej jakości stanowić może przeszkodę zarówno dla osób na wózku, jak i dla tych, które poruszają się o kulach. Jednocześnie dojście do Aresztu bezpośrednio z miejsc parkingowych jest utrudnione przez nierówną nawierzchnię i wysokie krawężniki;

- wejście do Aresztu nie jest w pełni dostosowane dla osób poruszających się na wózkach. Zainstalowano pochylnię prowadzącą do wejścia dla odwiedzających, jednak nie jest ona zgodna z przepisami. Nachylenie wynosi 7,5% (prawidłowa wartość to maks. 6%), poręcze zainstalowano na wysokości 75 cm i 100 cm, podczas gdy prawidłowe parametry to 75 cm i 90 cm. Ponadto nawierzchnia pochylni nie została naprawiona od ostatniej wizytacji w 2016 roku. Wejścia do budynku administracji i poczekalni są niedostępne dla osób poruszających się na wózkach, na schodach brakuje poręczy i oznaczeń kontrastowych. Po skorzystaniu z pochylni brak jest możliwości wezwania pracownika – sugerujemy zainstalowanie przycisku przywoławczego na wysokości 80-90 cm.

2. Przeprowadzanie kontroli osobistych osadzonych w sposób etapowy – częściowo zrealizowane

Jak wynika z rozmów przeprowadzonych z osadzonymi, podczas kontroli osobistych nadal zdarza się obowiązek rozebrania się do naga, decyzja w tej sprawie zależy od funkcjonariusza prowadzącego czynność. Taki sposób przeprowadzania kontroli osobistych nie jest zgodny z § 68 pkt 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2016 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej (Dz. U. z 2016 r., poz. 1804), tj. w sposób dwuetapowy. Pomijając fakt uregulowania powyższej kwestii w cytowanym rozporządzeniu należy wskazać, że poszanowanie prawa osadzonego do intymności i godności osobistej oznacza również szacunek dla indywidualnego poczucia wstydu, które w przypadku pozostawienia tej osoby bez ubrania jest niewątpliwie naruszane.

Należy w tym miejscu odwołać się do uzasadnienia wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 15 września 2015 r. w sprawie Milka przeciwko Polsce (skarga nr 14322/12), w którym Trybunał stwierdził, że *podczas, gdy przeszukania z rozbieraniem mogą być niekiedy konieczne w celu zapewnienia bezpieczeństwa w jednostce penitencjarnej lub zapobiegania zakłócaniu porządku w więzieniach, muszą zostać przeprowadzone w odpowiedni sposób.*

Warto też odnieść się do stanowiska Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT), wskazanego

w raporcie z wizytacji przeprowadzonej w Polsce w dniach 5-17 czerwca 2013 r., w którym wskazano, że kontrola osobista jest środkiem bardzo inwazyjnym i potencjalnie poniżającym. Z tego też powodu, uciekanie się do przeprowadzenia kontroli osobistej powinno być oparte na indywidualnej ocenie ryzyka i być poddane rygorystycznym kryteriom oraz nadzorowi. Powinno się podjąć wszystkie rozsądne wysiłki w celu zminimalizowania poczucia zażenowania; osoby osadzone poddawane kontroli osobistej normalnie nie powinny być zobowiązane do zdjęcia całego ubrania w tym samym czasie, np. powinny mieć prawo do zdjęcia ubrań powyżej pasa i do ubrania się przed zdjęciem pozostałych ubrań¹.

W związku z powyższym przedstawiciele KMPT zalecają każdorazowe przeprowadzanie kontroli osobistej w sposób dwuetapowy.

3. Wykonanie zabudowy lub montażu przesłony kącika sanitarnego w celach 1-osobowych – niezrealizowane

Cele mieszkalne wyposażone zostały w pełni zabudowane kąciki sanitarne. Wyjątek stanowią w dalszym ciągu jednoosobowe cele mieszkalne oraz cele izolacyjne. W ocenie przedstawicieli KMPT narusza to prawo osadzonego do zagwarantowania intymności przy czynnościach fizjologicznych i w związku z tym urządzenia sanitarne w tych celach powinny być osłonięte co najmniej w taki sposób, aby nie była możliwa obserwacja osadzonego wykonującego czynności fizjologiczne w kąciku sanitarnym ani bezpośrednio przez osoby wchodzące do celi, ani przez wizjer w drzwiach. W sytuacji, gdy funkcjonariusze, również płci przeciwnej, mają możliwość wglądu do kącika sanitarnego przez wizjer i obserwowania osadzonego podczas wykonywania przez niego czynności fizjologicznych i higienicznych, warunek zapewnienia intymności przy korzystaniu z urządzeń sanitarnych nie jest spełniony. Kwestia ta była kilkakrotnie podnoszona w wystąpieniach generalnych² Rzecznika Praw Obywatelskich skierowanych do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, który w odpowiedzi podzielał pogląd Rzecznika stwierdzając, że spełnienie kryterium zapewnienia intymności w warunkach izolacji penitencjarnej uzależnione jest nie tylko od braku fizycznej obecności innych osób podczas korzystania przez osadzonego z urządzeń sanitarnych, ale także od ograniczenia (z wyłączeniem przypadków przewidzianych w obowiązujących przepisach) możliwości jego obserwacji. Na marginesie należy również wskazać, że w podobnej sytuacji

¹ Zob. pkt 106 Raportu z wizyty Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) przeprowadzonej w Polsce w dniach 5 - 17 czerwca 2013 r.

² Zob. m.in. wystąpienia generalne z dnia 20 lutego 2013 r. (RPO-682905-II-702/11/MK) oraz z dnia 25 marca 2013 r. (RPO-700317-II-702/12/MK).

Sąd Okręgowy w Radomiu przyznał zadośćuczynienie osadzonemu (sygnatura akt I ACa 567/11) uznając, że brak wymogu zabudowy kącika sanitarnego w celach jednoosobowych nie oznacza, iż nie należy go w inny sposób zasłonić, tak aby osadzony nie był widoczny podczas mycia się lub załatwiania potrzeb fizjologicznych. Dlatego też przedstawiciele Mechanizmu rekomendują montaż osłon kącików sanitarnych od strony wizjera w drzwiach celi izolacyjnych.

4. Zapewnienie intymności podczas wykonywania czynności związanych z utrzymaniem higieny osobistej w celach, w których umywalka zamontowana jest poza kącikiem sanitarnym – niezrealizowane

W części cel umywalka w dalszym ciągu umieszczona jest na zewnątrz kącika sanitarnego, nie jest ona osłonięta od pozostałej części celi, a w kąciku, z uwagi na bardzo niewielką jego powierzchnię, nie można wykonywać czynności związanych z utrzymaniem czystości ciała.

Zgodnie z § 29 ust. 1 *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności* (Dz. U. z 2016 r., poz. 2231) oraz § 34 *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania* (Dz. U. z 2016 r., poz. 2290), w celach mieszkalnych niezbędne urządzenia sanitarne sytuuje się w sposób zapewniający ich niekrepujące użytkowanie. Powszechnie uznaje się, że do niezbędnych urządzeń sanitarnych należy również umywalka, zatem i ona powinna być usytuowana w sposób zapewniający niekrepujące jej użytkowanie. Wyrazem zrozumienia dla minimalnych potrzeb osadzonych w przedmiotowym zakresie jest również zapis § 3 ust. 7 *Wytycznych nr 3/2011 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 4 października 2011 r. w sprawie wymagań technicznych i ochronnych dla pawilonów zakwaterowania osadzonych*, który stanowi, że w skład węzła sanitarnego w celi mieszkalnej wchodzi miska ustępowa oraz umywalka z doprowadzeniem wody. Sposób wykonania obudowy węzła ma spełniać wymóg zapewnienia intymności podczas korzystania z urządzeń sanitarnych, wentylacja grawitacyjna, oddzielna dla węzła i celi, ma zaś zapewnić należyłą wymianę powietrza. Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na stanowisku, iż w celach, w których umywalka znajduje się poza wydzielonym pełną, trwałą zabudową kącikiem sanitarnym i jest ona jedynym tego typu urządzeniem w pomieszczeniu, osadzeni nie mają zapewnionych warunków intymności podczas wykonywania czynności związanych z utrzymaniem higieny osobistej.

Kwestia ta poruszona została przez Rzecznika Praw Obywatelskich w pismach do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 17 lipca 2015 r. oraz 10 marca 2016 r.³. Centralny Zarząd Służby Więziennej w piśmie z dnia 5 kwietnia 2016 r.⁴ podtrzymał swoje wcześniejsze stanowisko uznające instalowanie umywalek na zewnątrz kącików za rozwiązanie prawidłowe i nienaruszające prawa do intymności w czasie wykonywania czynności związanych z utrzymaniem higieny osobistej. W ocenie CZSW umywalki nie są bowiem przeznaczone do czynności związanych z higieną intymną, które powinny odbywać się przy pomocy miski, w zabudowanym kąciku sanitarnym.

Trudno się zgodzić z tym stanowiskiem, jeśli weźmie się pod uwagę niewielkie rozmiary kącików oraz fakt, że zapewnienie intymności przy czynnościach sanitarnych nie oznacza poszanowania tej zasady jedynie w odniesieniu do pewnych części ciała. Indywidualne poczucie wstydu osadzonych uzasadnia konieczność umożliwienia im mycia się i wykonywania innych czynności higienicznych poza wzrokiem osób trzecich. W związku z tym w kącikach sanitarnych powinny znajdować się wszystkie urządzenia sanitarne, a nie tylko toalety.

5. Wyodrębnienie w łazniach stanowisk prysznicowych, gwarantujących intymność osobom kąpiącym się – zrealizowane

6. Umożliwienie zasłaniania kamer w pokojach czynności procesowych – zrealizowane

7. Każdorazowe zasłanianie kamer w pomieszczeniach podczas widzeń bez osoby dozorującej – zrealizowane

8. Wyeliminowanie konieczności wyboru między spacerem a widzeniami, w przypadku ich pokrywania się – zrealizowane

³ Wystąpienie Generalne Zastępcy RPO z dnia 10.03.2016 r., IX.517.1494.2015.

⁴ Odpowiedź Zastępcy Dyrektora Generalnego SW z dnia 05.04.2016 r., BDG-070-28/16/208.

9. Udzielanie świadczeń medycznych w sposób gwarantujący poszanowanie prawa do intymności i zachowania tajemnicy lekarskiej – zrealizowane częściowo

W czasie indywidualnych rozmów część osadzonych wskazywała, iż badania lekarskie wciąż odbywają się w obecności funkcjonariusza Służby Więziennej.

Przedstawiciele KMPT przypominają, że od dnia 26 marca 2015 r. znowelizowany kodeks karny wykonawczy jako zasadę przyjmuje badanie skazanego bez obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego. W art. 115 § 8 k.k.w. przyjęto bowiem, iż skazanemu innemu niż określony w § 7a, świadczenia zdrowotne mogą być udzielane w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego na wniosek osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego, jeżeli jest to konieczne do zapewnienia jej bezpieczeństwa. Warto również wskazać w tym miejscu na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 lutego 2014 r. (sygn. akt K 22/10), który rozpoznając wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich uznał obowiązujący wówczas przepis art. 115 § 7 k.k.w. za niezgodny z art. 47 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zdaniem Trybunału prywatność jednostki, tam gdzie jest to możliwe, powinna być chroniona w imię fundamentalnej wartości konstytucyjnej, jaką jest godność człowieka.

Przedstawiciele KMPT podkreślają, że taka praktyka nie tylko narusza prawo do intymności i prywatności osoby badanej, lecz również tajemnicę lekarską. Obecność funkcjonariusza wpłynąć również może na rzetelność przeprowadzonych badań. Osadzony nie ma bowiem możliwości swobodnej rozmowy z lekarzem, co może skutkować nieprzekazaniem lekarzowi wszystkich istotnych dla wywiadu lekarskiego informacji (np. zatajenia wstydlivej z punktu widzenia osoby badanej informacji lub opowiedzenia o tym, że padł ofiarą przemocy). W ocenie KMPT osłabia to mechanizm ochronny przed torturami.

Na odpowiedni standard badań lekarskich osób pozbawionych wolności zwraca też uwagę Podkomitet ONZ do Spraw Prewencji Tortur (dalej: SPT, Podkomitet). W ostatnim raporcie z wizyty na Ukrainie w 2016 roku, SPT zwrócił uwagę na fakt realizacji badań medycznych w obecności osób nie wchodzących w skład personelu medycznego (np. członków konwoju, strażników). Wskazał, że praktyka narusza poufność badania i może zniechęcać do dyskusji na temat obrażeń powstałych w wyniku tortur i złego traktowania. Podkomitet zalecił władzom Ukrainy, by wszystkie badania odbywały się z zachowaniem zasady poufności lekarskiej, w obecności wyłącznie personelu medycznego⁵.

⁵ Zob. Raport SPT z wizyty na Ukrainie, 18 maj 2017 r., CAT/OP/UKR/3, §53 i 58.

KMPT przyznaje, że zastosowanie specjalnych środków bezpieczeństwa podczas badania lekarskiego może być konieczne w konkretnym przypadku, gdy personel medyczny dostrzeże zagrożenie swojego bezpieczeństwa i prosi funkcjonariuszy o ich obecność podczas przeprowadzania badania. Jednakże brak jest uzasadnienia, by personel ochronny był systematycznie obecny podczas takich badań, gdyż jest to szkodliwe dla budowania właściwej relacji pomiędzy lekarzem a pacjentem i zwykle nie jest konieczna z punktu widzenia bezpieczeństwa.

Z uwagi na pojawiające się sygnały w tym zakresie oraz dyspozycję art. 115 § 8 k.k.w. przedstawiciele KMPT zalecają przypomnienie personelowi więziennemu o zasadach obecności funkcjonariusza niewykonywającego zawodu medycznego w trakcie wykonywania świadczenia zdrowotnego i zwracanie uwagi by powyższe czynności były realizowane w warunkach zapewniających intymność.

10. Upowszechnienie wśród osadzonych wiedzy na temat możliwości skorzystania z kiosku BIP - niezrealizowane

Rozmowy z osadzonymi dostarczyły przedstawicielom KMPT informacji o tym, iż osoby te nie mają wiedzy ani świadomości na temat istniejącego na terenie Aresztu kiosku BIP, nie wiedzą także na czym polega możliwość skorzystania z informacji zawartych w Biuletynie Informacji Publicznej. Ponadto wizytujący wskazali problemy z ich lokalizacją. Punkt ten jest bowiem niedostępny dla osoby poruszającej się na wózku z uwagi na występujące schody.

Prawo do informacji stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur. Stały dostęp przez osoby pozbawione wolności do aktualnych informacji o istotnych kwestiach, np. przysługujących prawach, obowiązujących procedurach, sposobie składania skarg, zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala odgrywać aktywną rolę w zabezpieczeniu własnych praw, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych, przez co pełni rolę prewencyjną w zapobieganiu przemocy.

W związku z powyższym zdaniem reprezentantów KMPT wskazane byłoby dotarcie z komunikatem dotyczącym tego narzędzia informacyjnego do wszystkich osadzonych (np. poprzez informacje emitowane w radiowęźle) oraz zagwarantowanie możliwości korzystania z kiosku BIP osobom z niepełnosprawnością ruchową.

11. Uzupełnienie stanowiska BIP o pełny katalog wymienionych stron – zrealizowane

12. Objęcie wszystkich pracowników Służby Więziennej mających bezpośredni kontakt z osadzonymi szkoleniami z zakresu praw osób pozbawionych wolności oraz tzw. miękkimi szkoleniami i kursami dotyczącymi postępowania z osobami z niepełnosprawnością ruchową – częściowo zrealizowane

Według przedstawionych wizytującym informacji, wszyscy funkcjonariusze działów ochrony i penitencjarnego posiadają odpowiednie do pełnionych funkcji kwalifikacje i pogłębiają wiedzę w ramach dodatkowych kursów zawodowych. Mając na względzie przeznaczenie jednostki, przedstawiciele KMPT zalecają objęcie funkcjonariuszy Służby Więziennej i pracowników cywilnych mających bezpośrednio kontakt z osadzonymi warsztatami z zakresu sposobu postępowania z osobami z niepełnosprawnością oraz pogłębiającymi ich w wiedzę z zakresu ograniczeń wynikających z dysfunkcji narządów ruchu, wzroku i słuchu.

Warto przywołać w tym miejscu standardy CPT⁶ dot. szkoleń funkcjonariuszy służb porządku publicznego, które wskazują, że *nie ma lepszej gwarancji przeciwko złemu traktowaniu osoby pozbawionej wolności, niż dobrze wyszkolony funkcjonariusz Policji czy Służby Więziennej.*

13. Poszerzenie oferty kulturalno-oświatowej o zajęcia dla osób z niepełnosprawnością – niezrealizowane

Z rozmów z osadzonymi z niepełnosprawnościami wynika, iż nie są organizowane żadne zajęcia, które byłyby dedykowane właśnie dla tej grupy skazanych. Warto w tym miejscu przywołać opinię CPT, który trafnie zauważa, iż *kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności (praca, nauka, sport itd.). odnosi się to do wszystkich ośrodków pozbawienia wolności, zarówno do zakładów karnych, jak i aresztów śledczych⁷.*

W jednostce funkcjonuje również radiowęzeł nadający programy radiowe, muzykę, komunikaty i audycje autorskie. Z uwagi na przeznaczenie jednostki, potrzebę uświadomienia osadzonym problemów i ograniczeń łączących się z niepełnosprawnością oraz kształtowania empatii w stosunku do tej grupy więźniów, warto też rozważyć włączenie problematyki niepełnosprawności do bloku programowego więziennego radiowęzła.

⁶ Zob. Drugie Sprawozdanie Ogólne CPT (CPT/Inf 92/ 3)

⁷ Zob. § 47 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3].

14. Przypomnienie personelowi Aresztu o konieczności zwracania się do osadzonych zgodnie z przyjętymi normami –częściowo zrealizowane

Z rozmów indywidualnych z osadzonymi oraz obserwacji przedstawicieli Mechanizmu wynika, iż niektórzy pracownicy odzywają się do osadzonych w sposób niewłaściwy, podnoszą głos, prowokują osadzonych oraz zwracają się do nich po nazwisku, bez zachowania formy grzecznościowej *pan*.

Należy przypomnieć, że zgodnie z treścią art. 27 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2010 r. Nr 79, poz.523 ze zm.) funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej w postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności szanować ich prawa i godność. Na konieczność wykonywania kary pozbawienia wolności z poszanowaniem godności ludzkiej wskazuje również art. 4 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557 ze zm.), dalej k.k.w.

Przedstawiciele KMPT zalecają przypomnienie wszystkim funkcjonariuszom Służby Więziennej i pracownikom cywilnym pracującym w wizytowanej jednostce o konieczności zwracania się do osadzonych zgodnie z przyjętymi normami, w tym z zachowaniem formy grzecznościowej *pan*. Przedstawiciele Mechanizmu zachęcają też dyrekcję Aresztu Śledczego w Lublinie i przedstawiciele kadry kierowniczej jednostki do propagowania kultury organizacyjnej, zgodnie z którą wszelkie przejawy niewłaściwego odnoszenia się do osadzonych będą postrzegane jako przejaw braku profesjonalizmu i nierespektowanie obowiązujących standardów. Zachęca się też do propagowania postawy, polegającej na reagowaniu przez personel więzienny na wszelkie przypadki niewłaściwego traktowania osadzonych przez ich współpracowników i odpowiednie raportowanie takich przypadków. Przedstawiciele KMPT przypominają również, że w ocenie Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (dalej: CPT, Komitet): *Prawdziwy profesjonalizm personelu penitencjarnego wymaga, aby był on w stanie obchodzić się z osadzonymi w sposób przyzwoity i humanitarny, zwracając przy tym uwagę na kwestie bezpieczeństwa i porządku. W tym względzie władze zakładu karnego powinny zachęcać personel do odpowiedniego poziomu zaufania oraz oczekiwania, że osadzeni chcą zachowywać się poprawnie. Rozwijanie konstruktywnych i pozytywnych relacji pomiędzy personelem więziennym a osadzonymi nie tylko zmniejszy ryzyko złego traktowania, ale także*

zwiększy kontrolę i bezpieczeństwo. W rezultacie praca personelu więziennego może być znacznie bardziej satysfakcjonująca⁸.

15. Uzupełnienie brakujących w celach przejściowych informatorów dla tymczasowo aresztowanych, skazanych oraz ukaranych – zrealizowane

16. Uzupełnienie wywieszonych na tablicach danych Biura Rzecznika Praw Obywatelskich i numer bezpłatnej infolinii – zrealizowane

17. Kontynuowanie wymiany łóżek koszarowych – zrealizowane

18. Umieszczenie sprzętu komputerowego z dostępem do BIP i Skype w pomieszczeniu dostępnym dla osób z niepełnosprawnością ruchową – niezrealizowane

Na terenie jednostki znajduje się kiosk BIP do stron Biuletynu Informacji Publicznej oraz stanowisko komputerowe z dostępem do programu Skype. Podczas oglądu Aresztu wizytujący ponownie wskazali na problemy z ich lokalizacją. Oba punkty są bowiem niedostępne dla osoby poruszającej się na wózku z uwagi na występujące schody.

Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu w orzeczeniu z 2006 roku, w sprawie Vincent przeciwko Francji (skarga nr 6253/03) uznał, że osadzenie osoby z niepełnosprawnością ruchową w więzieniu, gdzie nie może ona poruszać się, w szczególności opuścić celi samodzielnie, jest poniżającym traktowaniem w rozumieniu art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka.

W ocenie pracowników KMPT należy zapewnić takie warunki na terenie Aresztu, aby osoba poruszająca się na wózku mogła korzystać z wszelkich miejsc dla niej przeznaczonych oraz samodzielnie docierać do tych pomieszczeń.

19. Zapewnienie programów odczytu ekranu komputerowego dla osób niedowidzących – zrealizowane

⁸. Zob. pkt 26 Jedenastego Sprawozdania Ogólnego CPT [CPT/Inf (2001) 16].

20. Zamontowanie stosownych udogodnień dla osób niepełnosprawnych ruchowo w wybranej celi ośrodka diagnostycznego oraz w wybranej celi monitorowanej - niezrealizowane

Wizytujący w trakcie oglądu Aresztu ponownie zanotowali fakt, iż na terenie jednostki żadna z cel ośrodka diagnostycznego nie została dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową. Ponadto w przypadku konieczności umieszczenia osoby na wózku w celi monitorowanej, osadzona zostanie w celi bez niezbędnych udogodnień. Przedstawiciele KMPT zalecają zamontowanie stosownych udogodnień dla osób z niepełnosprawnością ruchową w wybranej celi ośrodka diagnostycznego oraz w wybranej celi monitorowanej.

5. Problemy systemowe

5.1 Powierzchnia celi mieszkalnej

Przedstawiciele KMPT zwracają uwagę na systemowy problem niezapewnienia osobom przebywającym w polskich jednostkach penitencjarnych minimalnego standardu 4 m² w celi mieszkalnej, liczonego z wyłączeniem kąpika sanitarnego. Obowiązująca w Polsce norma 3 m² określona w art. 110 § 2 Kodeksu karnego wykonawczego (Dz. U. z 1997 r. nr 90, poz. 557 ze zm. (dalej k.k.w.) jest jedną z najniższych w Europie i wymaga zwiększenia, co było sygnalizowane zarówno przez CPT⁹, Komitet Przeciwko Torturom (CAT), polski Trybunał Konstytucyjny i Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu.

Rekomendacja CPT skierowana do władz krajowych, określająca powierzchnię 4 m² jako minimalny standard przestrzeni mieszkalnej przypadającej na więźnia, znalazła się już w raporcie z wizyty Komitetu w Polsce w dniach 30 czerwca – 12 lipca 1996 r.¹⁰ W każdym kolejnym raporcie CPT formułował zalecenie wskazując, że istniejący standard na osobę wynosi 4 m², zaś istniejąca w Polsce norma 3 m² nie oferuje satysfakcjonującej przestrzeni życiowej, w szczególności w celach o względnie małym rozmiarze. Komitet wezwał władze do respektowania przywołanego wyżej standardu minimalnego¹¹.

⁹. Wizyty przedstawicieli CPT w Polsce miały miejsce w terminach: 30.06.1996 r. – 12.07.1996 r., 8.05.2000 r. – 19.05.2000 r., 4.10.2004 r. – 15.10.2004 r., 26.11.2009 r. – 8.12.2009 r., 05.06.2013 r. – 17.06.2013 r., 11.05.2017 r. – 22.05.2017 r. . Wszystkie sprawozdania oraz odpowiedzi rządu polskiego zostały upublicznione (na wniosek władz polskich)

i są dostępne na stronie CPT pod adresem: <http://www.cpt.coe.int/en/states/pol.htm>.

¹⁰. Zob. § 70 raportu [CPT/Inf (98) 13].

¹¹. Zob. § 61 raportu [CPT/Inf (2002) 9]; § 46, 64, 87, 101, 111 i 154 raportu [CPT/Inf (2006) 11]; § 82, 83, 99, 103 i 106 raportu [CPT/Inf (2011) 20].

W czasie ostatniej wizyty w dniach 11-22 maja 2017 roku¹² Komitet ponownie stwierdził, iż pomimo powtarzających się wcześniej zaleceń, oficjalny minimalny standard 3 m² przestrzeni życiowej na jednego więźnia pozostaje niezmienny. W opinii Komitetu minimalne standardy dotyczące osobistej przestrzeni mieszkalnej w zakładach karnych powinny wynosić 6 m² w przypadku celi zamieszkałej przez jednego więźnia i 4 m² w przypadku celi zamieszkującej przez wiele osób (z wyłączeniem kącika sanitarnego). Zapewnienie bowiem tylko 3 m² znacznie zwiększa ryzyko naruszenia artykułu 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. Ust. z 1993 r. Nr 61 poz. 284).

Warto w tym miejscu wskazać na wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r., sygn. akt SK 25/07 zapadły w związku ze skargą konstytucyjną Jacka Grabarza, w którym stwierdzono niezgodność obowiązującego wówczas art. 248 § 1 k.k.w. z Konstytucją. W przedmiotowej sprawie Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że każdy pozbawiony wolności, zgodnie z art. 41 ust. 4 ustawy zasadniczej, powinien być traktowany w sposób humanitarny. Traktowanie humanitarne zaś *obejmuje coś więcej niż tylko niestosowanie tortur i zakaz traktowania okrutnego, niehumanitarnego i poniżającego, o którym mowa w art. 40 Konstytucji. Traktowanie humanitarne musi uwzględniać minimalne potrzeby każdego człowieka, z uwzględnieniem przeciętnego poziomu życia w danym społeczeństwie, i wymaga od władzy publicznej pozytywnych działań w celu zaspokojenia tych potrzeb*¹³. Trybunał Konstytucyjny wskazał także, że *zalecenia CPT wyznaczają zarazem standard wymagany od państw Rady Europy, którego niewykonanie jest naruszeniem art. 3 Konwencji*¹⁴.

Postulowany standard minimalny powierzchni bytowej jest również wynikiem analizy orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, który przy badaniu czy warunki bytowe w jednostkach penitencjarnych osiągnęły poziom niehumanitarnego lub poniżającego traktowania, w wielu sprawach uznawał przeludnienie za samodzielną i wystarczającą przesłankę do uznania, że nastąpiło naruszenie art. 3 Konwencji¹⁵.

W sprawie Orchowski przeciwko Polsce¹⁶ Trybunał powołał się na rekomendacje CPT wydane polskim władzom podczas wizyt okresowych. Podkreślił także, że *Trybunał będzie stale powtarzać, iż według norm zalecanych przez Konwencję o zapobieganiu torturom oraz*

¹² Zob. § 59 raportu [CPT/Inf (2018) 39]

¹³ Zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 maja 2008 r., sygn. akt SK 25/07, s. 14.

¹⁴ Zob. Ibidem, s. 8.

¹⁵ Zob. wyrok z dnia 21 czerwca 2007 r. w sprawie Kantyrev przeciwko Rosji, skarga nr 37213/02; wyrok z dnia 29 marca 2007 r. w sprawie Frolov przeciwko Rosji, skarga nr 205/02; wyrok z dnia 16 czerwca 2005 r. w sprawie Labzov przeciwko Rosji, skarga nr 62208/00; wyrok z dnia 6 grudnia 2007 r. w sprawie Lind przeciwko Rosji, skarga nr 25664/05.

¹⁶ Zob. § 86 i 131 wyroku z dnia 22 października 2009 r. w sprawie Orchowski przeciwko Polsce, skarga nr 17885/04.

niehumannemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu przestrzeń przydzielana każdemu więźniowi w polskich zakładach karnych powinna być większa niż krajowe minimum ustawowe, a więc 4 m².

Z kolei w sprawie Sikorski przeciwko Polsce¹⁷ Trybunał wskazał, że *standardem przekraczającym normę prawa krajowego w kwestii powierzchni mieszkalnej w jednostkach penitencjarnych są 4 m² rekomendowane przez Radę Europy*. Trybunał przypomniał także, że nawet w sytuacjach, gdy osadzonemu była przyznana większa powierzchnia w celi, w tym także między 3m² a 4 m², to biorąc pod uwagę ciasnotę połączoną z brakiem dostępu świeżego powietrza i odpowiedniego oświetlenia, Trybunał orzekł naruszenie artykułu 3 Konwencji¹⁸.

Przedstawiciele KMPT podkreślają, że dalsza niezmienną praktyka osadzania więźnia w warunkach poniżej 4 m² powierzchni w celi mieszkalnej stanowić będzie niehumanne i poniżające traktowanie i karanie, co może w konsekwencji skutkować odpowiedzialnością prawną przed Europejskim Trybunałem Praw Człowieka w Strasburgu. Powyższa sytuacja wymaga pilnych zmian legislacyjnych i poszukiwania przez władze polskie rozwiązań do zwiększenia minimalnego metrażu, zgodnie z akceptowalnymi na poziomie europejskim standardami.

5.2 Kontrole osobiste więźniów

Wobec więźniów funkcjonariusze Służby Więziennej muszą niekiedy dokonać kontroli osobistej w celu sprawdzenia, czy nie posiadają oni przedmiotów zabronionych lub niebezpiecznych. Warto jednak podejmować decyzję o jej przeprowadzeniu z właściwą rozważą, profesjonalizmem i poszanowaniem godności człowieka. W przeciwnym wypadku kontrola osobista może spełniać rolę narzędzia opresji, zostając uznana za poniżające traktowanie. Aktualnie, w przypadku, gdy dyrektor podejmie decyzję o poddaniu więźnia kontroli, nie wydaje on decyzji, którą osadzony mógłby zaskarżyć do sądu, w trybie art. 7 k.k.w. Sąd nie może zatem ocenić, czy była to decyzja słuszna. Stanowić to może zatem pole do nadużyć. Wydaje się w związku z tym istotne, by zasadność i sposób realizacji kontroli osobistej więźniów podlegały zewnętrznej weryfikacji. Możliwość sądowej kontroli ma więc wartość prewencyjną i tym samym skutkować może odstraszająco wobec osób chcących sięgać po nią bez potrzeby.

¹⁷. Zob. § 128 i 136 wyroku z dnia 22 października 2009 r. w sprawie Sikorski przeciwko Polsce, skarga nr 17599/05.

¹⁸. Zob. § 86 i 131 wyroku z dnia 22 października 2009 r. w sprawie Orchowski przeciwko Polsce, skarga nr 17885/04 oraz § 128 i 136 wyroku z dnia 22 października 2009 r. w sprawie Sikorski przeciwko Polsce, skarga nr 17599/05.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że w przeszłości dochodziło do sytuacji, gdy decyzja o zastosowaniu kontroli osobistej nie znajdowała uzasadnienia z punktu widzenia bezpieczeństwa, na co wskazywał Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu, w wyrokach przeciwko Polsce: *Codziennie kontrole osobiste więźnia połączone z obowiązkiem rozebrania się do naga nie wynikały z żadnych konkretnych potrzeb bezpieczeństwa i nie były związane z podejrzeniami wynikającymi z zachowania skarżącego. Taka praktyka musiała wywołać w człowieku uczucie poniżenia, cierpienia i przygnębienia, które wykroczyło poza nieuniknione cierpienie i upokorzenie związane z odbywaniem kary więzienia*¹⁹.

W dniu 21 stycznia 2016 r. Rzecznik Praw Obywatelskich skierował do Trybunału Konstytucyjnego wniosek o stwierdzenie niezgodności art. 116 § 6 k.k.w. w zw. z art. 7 § 1 k.k.w. z Konstytucją, w zakresie, w jakim nie przewiduje wydawania decyzji w sprawie kontroli osobistej skazanego²⁰. Wniosek ten oczekuje aktualnie na rozpatrzenie (sygnatura akt Trybunału K 5/16).

Mechanizm nie podważa zasadności dokonywania kontroli osobistej, jednak z uwagi na powyższe wątpliwości, sprawa ta pozostaje w dalszym ciągu w polu jego zainteresowania.

6. Obszary wymagające poprawy, które zostały ujawnione w czasie rewizytacji

6.1 Traktowanie

W trakcie rozmów z osadzonymi wielokrotnie pojawiała się informacja dotycząca nieświeżego, a czasem wręcz zepsutego jedzenia, jakie dostają osadzeni. W związku z tym KMPT apeluje o każdorazowe sprawdzanie jakości pożywienia, jakie jest wydawane osobom pozbawionym wolności. Podawanie zepsutego jedzenia może prowadzić do niestrawności, a w skrajnych przypadkach, bądź w sytuacji bardziej regularnego spożywania nieświeżego pokarmu - do chorób układu pokarmowego.

Podczas rozmów indywidualnych przedstawiciele KMPT otrzymali informację o transporcie osadzonej, która podróżowała w trudnych warunkach. Podróż trwała około 4 godzin, a wewnątrz pojazdu panowała duchota oraz nieprzyjemny zapach.

KMPT chciałby w tym miejscu przywołać standardy międzynarodowe dotyczące środków transportu służących do przewozu osób zatrzymanych oraz osadzonych. Bez względu na powody przeniesienia osób pozbawionych wolności z miejsca zatrzymania do innego miejsca, transport powinien zawsze odbywać się w humanitarny i bezpieczny sposób²¹. Reguły

¹⁹ Wyrok Świdzki v. Polsce z dnia 16 lutego 2016 r., skarga nr 5532/10, § 60-61.

²⁰ Wniosek RPO do TK z dnia 21.01.2016 r., KMP.571.83.2014.

²¹ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, Introduction.

Mandeli wskazują, że *transport więźniów w środkach transportu z niedostateczną wentylacją lub oświetleniem lub w jakikolwiek inny sposób, który poddawałby ich niepotrzebnym cierpieniom fizycznym, jest zabroniony*²². Osobom konwojowanym należy zapewnić odpowiednie warunki transportu, z uwzględnieniem właściwego oświetlenia, wentylacji, temperatury, przestrzeni osobistej, higieny, wyżywienia i wody pitnej, dostępu do świeżego powietrza i opieki zdrowotnej²³.

Transport powinien odbywać się w przystosowanych do tego celu pojazdach, z należyтым uwzględnieniem wszystkich odpowiednich wymogów bezpieczeństwa w celu ochrony zatrzymanych. Liczba przetrzymywanych osób zatrzymanych nie powinna przekraczać pojemności pojazdów używanych do tego celu. Osadzeni nie powinni stać w trakcie podróży z powodu braku miejsca do siedzenia²⁴. Środki transportu wykorzystywane do przewozu zatrzymanych do i ze szpitala powinny uwzględniać ich stan zdrowia²⁵. Osoby chore nie powinny być transportowane razem ze zdrowymi²⁶.

Standardy CPT wskazują też normę powierzchniową dla części pojazdu, w której transportowani są zatrzymani i osoby osadzone. Powinny mieć one następującą powierzchnię²⁷:

- w przypadku pojedynczych kabin – nie mniej niż 0,6 m². Kabin o mniejszej powierzchni nie powinny być używane do przewozu osób, bez względu na czas transportu. Pojedyncze kabiny o powierzchni 0,6 m² można uznać za dopuszczalne w przypadku krótkich podróży, jednakże kabiny używane do dłuższych odległości powinny być znacznie większe;
- w przypadku przedziałów lub kabin przeznaczonych do przewozu więcej niż jednego osadzonego na krótkie odległości - nie mniej niż 0,4 m² powierzchni na osobę, a najlepiej więcej. W przypadku dłuższych podróży, przedziały powinny oferować co najmniej 0,6 m² przestrzeni osobistej.

²² Zob. Wzorcowe reguły minimalne Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczące postępowania z więźniami (Reguły Mandeli), Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 17 grudnia 2015 r., Reguła nr 73.

²³ Tamże, Reguła nr 42: *Wszyscy więźniowie będą mieli zapewnione ogólne warunki bytowe ujęte w tych regulach, w tym te związane z oświetleniem, wentylacją, temperaturą, higieną, żywieniem, wodą pitną, dostępem do otwartej przestrzeni i ćwiczeń fizycznych, higieną osobistą, opieką zdrowotną i odpowiednią przestrzenią osobistą.* Powyższa reguła ma zastosowanie również do warunków transportu. Zobacz też Raport SPT z wizyty w Nowej Zelandii, CAT/OP/NZL/1, § 112; Guidance Document on the Nelson Mandela Rules – Implementing the United Nations revised Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, OSCE ODIHR and PRI 2018, s. 40.

²⁴ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 2. Safety measures. Zobacz także Raporty SPT z wizyt w Brazylii: CAT/OP/BRA/1, § 83 i 127; CAT/OP/BRA/3, § 16.

²⁵ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 4. Health issues.

²⁶ Zob. Raport SPT z wizyty w Rumunii, CAT/OP/ROU/1, § 110; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (96) 9 [Part 1], § 150.

²⁷ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 1. Material conditions.

Wszystkie pojazdy transportowe powinny być czyste, wystarczająco oświetlone i wentylowane oraz odpowiednio ogrzewane²⁸. Powinny być też wyposażone w odpowiednie urządzenia zabezpieczające, np. pasy bezpieczeństwa. Ich brak stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa konwojowanych osób, w szczególności, gdy przebywają one w kajdankach (i to nie tylko w razie wypadku, ale także w sytuacji nieoczekiwanego hamowania)²⁹.

Pojazdy transportowane powinny być wyposażone w środki umożliwiające osobom pozbawionym wolności komunikację z konwojującym personelem³⁰.

KMPT zaleca dokonanie przeglądu użytkowanych środków transportu w świetle powyższych standardów w celu zapewnienia, że osoby pozbawione wolności nie są narażone na niepotrzebne trudności fizyczne. Pojazdy nie spełniające powyższych wymogów powinny zostać wycofane z użytkowania.

6.2 Prawo do informacji

Prawo dostępu do informacji w języku zrozumiałym dla osoby pozbawionej wolności jest jednym z podstawowych praw, stanowiącym gwarancję przeciwko złemu traktowaniu. Z informacji uzyskanych przez wizytujących wynika, iż jedna z osadzonych, cudzoziemka, posługuje się językiem polskim w stopniu uniemożliwiającym komunikację. Jednocześnie z jej przekazu wynikało, iż nie zostały jej udzielone żadne informacje w zrozumiałym dla niej języku (w tym informacje dotyczące powodu jej osadzenia w Areszcie), nie był również obecny tłumacz podczas rozmowy wstępnej.

W przypadku cudzoziemców szczególne znaczenie ma reguła 54 Wzorcowych reguł minimalnych Organizacji Narodów Zjednoczonych, dotyczących postępowania z więźniami (Reguły Mandeli): *Każdemu więźniowi, w chwili jego przyjęcia do zakładu karnego, dostarczy się pisemną informację na temat: wymogów dyscyplinarnych zakładu oraz przepisów dotyczących postępowania z więźniami tej kategorii, do której ten więzień należy; jego praw, w tym ustalonych metod zasięgania informacji, dostępu do porad prawnych, w tym za pośrednictwem programów pomocy prawnej, a także procedur składania próśb lub skarg; swoich obowiązków, w tym obowiązujących sankcji dyscyplinarnych; oraz wszystkich innych*

²⁸ Tamże. Zobacz także Raport SPT z wizyty na Ukrainie, CAT/OP/UKR/3, § 87-90; Raport SPT z wizyty w Rumunii, CAT/OP/ROU/1, § 108-110.

²⁹ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 2. Safety measures. Zobacz także Raport CPT z wizyty w Holandii, CPT (2016) 62, § 29; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2011) 20, § 80; Raport CPT z wizyty na Andorze, CPT/Inf (2012) 28, § 25.

³⁰ Zob. Transport of detainee, Factsheet, June 2018, CPT/Inf (2018) 24, pkt. 2 Safety measures. Zobacz także Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 53.

kwestii, jakie są potrzebne, aby umożliwić więźniowi przystosowanie się do życia w zakładzie. Co więcej, zgodnie z regułą 55. informacje, o których mowa w regule 54 będą dostępne w najpowszechniej stosowanych językach, zgodnie z potrzebami populacji więziennej. W przypadku, gdy więzień nie rozumie żadnego z tych języków, zapewniona zostanie pomoc tłumacza.

Z uwagi na powyższe przedstawiciele KMPT zalecają dokumentowanie już w trakcie rozmowy wstępnej, informacji o tym czy osadzony posługuje się językiem polskim, w jakim języku komunikuje się z personelem oraz kto bierze udział w czynnościach z jego udziałem. W przypadku więźnia nie posługującego się językiem polskim, zaleca się aby wszelkie oświadczenia/wnioski/prośby podpisywane przez osadzonego były sporządzane przez niego w języku dla niego zrozumiałym, a następnie przetłumaczone na język polski. Rekomenduje się także zapewnienie, aby wszelkie informacje dotyczące praw i obowiązków więźniów, także zasad odbywania kary pozbawienia wolności oraz tymczasowego aresztowania były przekazywane osadzonym w języku dla nich zrozumiałym, np. za pośrednictwem tłumacza.

Dokumentem regulującym prawa i obowiązki osadzonych w jednostce jest zarządzenie nr 130/2017 Dyrektora Aresztu Śledczego w Lublinie z dnia 17 sierpnia 2017 r. *w sprawie ustalenia porządku wewnętrznego w Areszcie Śledczym w Lublinie*. Jego treść została opracowana w sposób zrozumiały i czytelny. Kopie porządku wewnętrznego znajdowały się w celach mieszkalnych.

Na terenie jednostki znajdowało się stanowisko komputerowe z dostępem do stron Biuletynu Informacji Publicznej oraz z dostępem do programu Skype. Wizytujący zwrócili jednak uwagę na zapis w porządku wewnętrznym, a konkretnie na § 24 pkt 1, który mówi o tym, iż *korzystanie przez osadzonych z programu SKYPE, stron internetowych dopuszczonych do użytku, w tym Biuletynu Informacji Publicznej Służby Więziennej, Rzecznika Praw Obywatelskich, Ministerstwa Sprawiedliwości oraz systemu informacji prawnej, możliwe jest po uzyskaniu przez skazanego zgody dyrektora jednostki na podstawie pisemnej prośby zawierającej szczegółowe uzasadnienie*. W opinii KMPT zapis ten narusza przepis art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2018 r. poz. 1330, 1669) stanowiący, iż *każdemu przysługuje, z zastrzeżeniem art. 5, prawo dostępu do informacji publicznej, zwane dalej „prawem do informacji publicznej”*. Ponadto, zgodnie z ust. 2 wyżej wskazanego przepisu wykonanie prawa do informacji publicznej nie może być uzależnione od wykazania interesu prawnego lub faktycznego przez osobę chcącą z tego prawa skorzystać.

Prawo do informacji, w tym do informacji publicznych, stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur. Wiedza na temat swoich praw, działalności organów publicznych czy odpowiednich instytucji, do których osoba może wystąpić ze skargą, zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala odgrywać aktywną rolę w zabezpieczeniu swoich praw, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych, przez co pełni rolę prewencyjną w zapobieganiu przemocy. W związku z tym przedstawiciele KMPT zalecają usunięcie z porządku wewnętrznego zapisu dotyczącego konieczności uzyskania zgody, zawierającej szczegółowe uzasadnienie, od Dyrektora jednostki.

6.3 Oddziaływania kulturalno – oświatowe i sportowe dla tymczasowo aresztowanych

Większość tymczasowo aresztowanych, z którymi rozmawiali wizytujący, zasygnalizowała problem braku odpowiednich zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych, oferta tychże zajęć zdaje się być uboga. Tymczasowo aresztowani mogą spędzać czas wolny w celach i świetlicach oglądając telewizor, czytając udostępnione w bibliotece książki czy grając w gry planszowe. W praktyce, jak wynikało z rozmów z wizytującymi, spędzają większość czasu w celi mieszkalnej, opuszczając ją tylko w czasie spaceru, który jest dla nich najbardziej atrakcyjną formą aktywności.

Biorąc pod uwagę fakt, że osoby tymczasowo aresztowane nie mają możliwości podjęcia pracy oraz rozpoczęcia nauki, poważnym wyzwaniem jest wypełnienie czasu pobytu tych osób w izolacji penitencjarnej sensowną aktywnością. W opinii KMPT należy podejmować w tym kierunku niezbędne działania, gdyż możliwość uczestnictwa w zajęciach i zorganizowanych formach spędzania czasu poza celą stanowi ważny czynnik przeciwdziałający skutkom izolacji penitencjarnej. Niezbędna jest w takiej sytuacji stymulacja umysłowa i fizyczna, a także odpowiedni kontakt z ludźmi.

Należy w tym miejscu wskazać, że CPT trafnie zauważa, iż *„kluczowe znaczenie dla dobrego samopoczucia osadzonych ma odpowiedni program ich aktywności (praca, nauka, sport, itd.). Odnosi się to do wszystkich ośrodków pozbawienia wolności, zarówno do zakładów karnych, jak i aresztów śledczych. Komitet zauważył, że w wielu aresztach śledczych aktywność osób tymczasowo aresztowanych jest znacznie ograniczona. Organizacja zajęć w tego typu ośrodkach - gdzie dość szybko zmienia się skład osobowy - nie jest prostą sprawą. Oczywiście, nie można mówić w tym przypadku o zindywidualizowanych programach zajęciowych podobnych do tych, których można oczekiwać w zakładach karnych. Jednakże tymczasowo aresztowanych nie można skazać na trwającą kilka tygodni lub miesięcy beczynność w zamkniętej celi, niezależnie od tego, jak dobre warunki bytowe panują w celach aresztu*

śledczego. Komitet uważa, że powinno dążyć się do zapewnienia, aby tymczasowo aresztowani w aresztach śledczych mieli możliwość spędzenia odpowiedniej części dnia (8 lub więcej godzin) poza celami, w celu podjęcia działalności o różnym charakterze” (Fragment § 47 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3]). Podobnie kwestia ta została przedstawiona w Europejskich Regulach Więziennych, które wspominają, że „rygor panujący w jednostkach penitencjarnych powinien pozwalać więźniom na spędzanie jak największej liczby godzin w ciągu dnia poza ich celą dla zapewnienia właściwego poziomu ludzkich i społecznych interakcji” (reguła 25.2).

Przedstawiciele KMPT zalecają więc podjęcie działań mających na celu poszerzenie oferty dostępnych dla tymczasowo aresztowanych zajęć sportowych i kulturalno- oświatowych, w tym zajęć na świeżym powietrzu.

7 Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają:

I. Dyrektorowi Aresztu Śledczego w Lublinie:

1. realizację wymienionych w punkcie 4 Raportu zaleceń (1, 2, 3, 4, 9, 10, 12, 13, 14, 18, 20), które zostały wskazane w Raporcie Mechanizmu z poprzedniej wizytacji jednostki, a nie zostały dotychczas zrealizowane;
2. regularne sprawdzanie jakości pożywienia;
3. dokonanie przeglądu użytkowanych środków transportu w świetle standardów wskazanych w pkt. 5.2.1 Raportu. Pojazdy nie spełniające powyższych wymogów powinny zostać wycofane z użytkowania;
4. w przypadku cudzoziemców, dokumentowanie w trakcie rozmowy wstępnej informacji w jakim języku komunikuje się osoba przyjmowana do Aresztu;
5. przekazywanie wszelkich informacji dotyczących praw i obowiązków więźniów, a także zasad odbywania kary pozbawienia wolności w języku zrozumiałym dla więźnia;
6. usunięcie z porządku wewnętrznego zapisu dotyczącego konieczności uzyskania zgody, od Dyrektora jednostki na skorzystanie z BIP;
7. poszerzenie oferty dostępnych dla tymczasowo aresztowanych zajęć sportowych i kulturalno-oświatowych, w tym zajęć na świeżym powietrzu.

II. Dyrektorowi Okręgowej Służby Więziennej w Lublinie:

1. przeznaczenie środków finansowych na zalecenia przedstawicieli KMPT, które wymagają nakładów finansowych.